

บทคัดย่อ

จังหวัดระยองเป็นจังหวัดที่รัฐบาลไทยกำหนดให้เป็นพื้นที่พัฒนาอุตสาหกรรมเคมีตามแผนแม่บทพัฒนาพื้นที่ชายฝั่งทะเลภาคตะวันออก (Eastern Seaboard) ของประเทศไทยนับตั้งแต่ปีพ.ศ. 2528 ซึ่งมีผลทำให้มีการขยายตัวของอุตสาหกรรมและมีประชากรแฝงเพิ่มมากขึ้นในพื้นที่ นับแต่นั้นมา ได้มีกรณีร้องเรียนเกี่ยวกับการเจ็บป่วยของประชาชนในพื้นที่จังหวัดระยองเนื่องจากมลพิษจากโรงงานอุตสาหกรรมที่ปนเปื้อนในสิ่งแวดล้อมชุมชน ทั้งมลพิษในดิน ในน้ำและในอากาศ โดยเฉพาะพื้นที่ตำบลมาบตาพุด อำเภอเมือง จังหวัดระยองที่มีโรงงานอุตสาหกรรมที่มีการใช้และการผลิตสารเคมีอันตรายหลายชนิด ที่สำคัญได้แก่สารประกอบอินทรีย์ระเหย (Volatile Organic Compounds: VOCs) กรด ค้าง ก๊าซ และโลหะหนัก สารเคมีเหล่านี้มีพิษต่อร่างกายทั้งแบบเฉียบพลันและเรื้อรัง โดยทำให้ระคายเคืองผิวหนัง เยื่อเมือก ระบบทางเดินหายใจ ดับและไต ระบบเลือด ระบบสืบพันธุ์ ระบบประสาทและกล้ามเนื้อ และบางชนิดเป็นสารก่อมะเร็ง โดยเฉพาะสารอินทรีย์ระเหยซึ่งเป็นสารประเภทสารทำละลายอินทรีย์ (Organic Solvents) นั้นยังเป็นสารที่มีกลิ่น ระเหยง่าย และไวไฟอีกด้วย ด้วยสาเหตุดังกล่าว ในพื้นที่มาบตาพุดจึงมีการร้องเรียนของประชาชนถึงปัญหามลพิษจากอุตสาหกรรมที่ปนเปื้อนในอากาศ ในน้ำและในดิน ด้วยเหตุผลดังกล่าว รัฐบาลจึงได้สั่งการให้มีการจัดทำแผนปฏิบัติการลดและขจัดมลพิษ ปี 2550 - 2554 โดยให้มีการบูรณาการการดำเนินงานทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาชนในการแก้ไขปัญหาและเสริมสร้างคุณภาพชีวิตของประชาชนในจังหวัดระยอง ทั้งนี้ให้มีธรรมาภิบาลและมีกลไกการมีส่วนร่วมของประชาชน ซึ่งกรมควบคุมโรค โดยสำนักโรคจากการประกอบอาชีพและสิ่งแวดล้อมได้จัดทำโครงการแก้ไขปัญหาและเสริมสร้างคุณภาพชีวิตจังหวัดระยอง ปี 2550 - 2554 ในมาตรการที่ 3 (มาตรการสาธารณสุขและอาชีวอนามัย) ภายใต้แผนปฏิบัติการลดและขจัดมลพิษดังกล่าว โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อจัดทำระบบเฝ้าระวัง ป้องกันควบคุมโรคและภัยสุขภาพจากสารเคมี (ต้นแบบ) อย่างไรก็ตามในการดำเนินงานตามแผนปฏิบัติการลดและขจัดมลพิษนั้นมีการดำเนินงานโดยหลายภาคส่วน ซึ่งมีทั้งส่วนที่ทำให้ได้ผลดีในการทำงานและมีทั้งส่วนที่ทำให้การดำเนินงานประสบปัญหาและอุปสรรคทำให้ไม่สามารถดำเนินการได้ ดังนั้นหากมีการทบทวนสถานการณ์ องค์ความรู้และถอดบทเรียนการดำเนินงานที่ผ่านมา ในระหว่างปี 2550 - 2553 ดังกล่าวก็จะสามารถทำให้จัดทำกรอบการพัฒนาระบบเฝ้าระวัง ป้องกันควบคุมโรคและภัยสุขภาพได้ดีและสอดคล้องกับความเป็นจริง ด้วยเหตุนี้ จึงได้จัดทำโครงการนี้เพื่อทบทวนสถานการณ์ องค์ความรู้และถอดบทเรียนการดำเนินงานที่ผ่านมาเพื่อจัดทำกรอบการพัฒนาระบบเฝ้าระวัง ป้องกันควบคุมโรคและภัยสุขภาพจากสารเคมี (ต้นแบบ)

หลักการที่นำมาใช้ในการดำเนินการถอดบทเรียนการดำเนินงานแก้ไขปัญหาและเสริมสร้างคุณภาพชีวิตจังหวัดระยองปี 2550-2553 นี้ เป็นการถอดบทเรียนด้วยวิธี "การวิเคราะห์หลังการปฏิบัติ (After Action Review: AAR) ซึ่งเป็นวิธีที่นิยมมาใช้ในการถอดบทเรียนและสังเคราะห์องค์ความรู้ ซึ่งจะทำให้เกิดการเรียนรู้ได้ กระบวนการเรียนรู้ที่ติดนั้นต้องประกอบด้วย 4 องค์ประกอบ ดังนี้

1. การมีส่วนร่วม(Participation)
2. การดำเนินการในเชิงความสัมพันธ์แนวนอน(Hoizontal)
3. การมีปฏิสัมพันธ์สื่อสาร(Interactive)จนเกิดความไว้วางใจกัน(Trust)
4. การมองสิ่งต่างๆอย่างองค์รวมและมีบูรณาการ(Integration)

ซึ่งการดำเนินการถอดบทเรียนในครั้งนี้ได้มีการทบทวนสถานการณ์และมีกระบวนการถอดบทเรียนร่วมกัน

จากทุกภาคส่วน โดยดำเนินการ 3 ระยะ ได้แก่

1. ถอดบทเรียนร่วมกันในทีมวิทยากร
2. ถอดบทเรียนร่วมกันระหว่างผู้ร่วมดำเนินงานจากทุกภาคส่วน
3. ถอดบทเรียนร่วมกันเฉพาะผู้จัดทำโครงการในส่วนของกระทรวงสาธารณสุข

จากการดำเนินการถอดบทเรียนพบว่า การดำเนินงานแก้ไขปัญหาภัยพิบัติและเสริมสร้างคุณภาพชีวิต จังหวัดระยองนั้นมีความคิดเห็นว่ายังไม่เกิดระบบเฝ้าระวังโรคและภัยสุขภาพจากสารเคมีที่ชัดเจน ทั้งนี้เนื่องจากมีปัญหาและอุปสรรคดังนี้

1. มีการดำเนินงานโดยหลายหน่วยงานและหลายโครงการ -
2. บุคลากรภาครัฐที่เกี่ยวข้องยังไม่มีความรู้ความเข้าใจในการป้องกันควบคุมโรค และภัยสุขภาพจากสารเคมีและการรองรับเหตุฉุกเฉิน
3. ไม่มีสื่อวิชาการและการสื่อสารสาธารณะที่ง่ายและเหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมาย
4. ภาครัฐและภาคเอกชนที่เกี่ยวข้องยังไม่มีการให้ข้อมูลประชาชนอย่างครบถ้วน โดยเฉพาะด้านผังเมืองและชนิดของสารเคมีในสถานประกอบการอุตสาหกรรม
5. ประชาชนขาดความไว้วางใจและเชื่อถือในข้อมูลที่เจ้าของสถานประกอบการให้
6. ไม่มีศูนย์ข้อมูลสุขภาพและสิ่งแวดล้อมในพื้นที่ที่สามารถดำเนินการได้อย่างเป็นรูปธรรม
7. ไม่มีธรรมเนียมในการดำเนินการร่วมกันทุกภาคส่วนอย่างแท้จริง

จากข้อคิดเห็นของทุกภาคส่วนที่มีส่วนร่วมในการถอดบทเรียนนั้น ทำให้ได้ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย ดังนี้

1. ควรมีการบูรณาการแผนการดำเนินงานของหน่วยงานต่างๆที่มีส่วนเกี่ยวข้องกัน
2. ควรมีการดำเนินการดูแลสุขภาพประชาชนอย่างต่อเนื่อง โดยมุ่งเน้นให้ประชาชนสามารถดูแลตนเองได้
3. ควรมีการจัดทำแนวทาง เกณฑ์มาตรฐานสุขภาพและดัชนีชี้วัดสุขภาพเพื่อการเฝ้าระวัง ป้องกัน ควบคุมโรคและภัยสุขภาพจากสารเคมี
4. ควรมีศูนย์ข้อมูลสุขภาพและสิ่งแวดล้อมในพื้นที่
5. ควรมีการสื่อสารสาธารณะที่เหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมาย โดยให้ความรู้และสร้างความเข้าใจอันดีต่อกันทุกภาคส่วน